

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Δομισμός

Δομιστικές κότες και φιλελεύθερα ανθρωπιστικά αυγά

Ο δομισμός είναι ένα πνευματικό κίνημα που ξεκίνησε στην Γαλλία τη δεκαετία του 1950 και εμφανίστηκε για πρώτη φορά με το έργο του ανθρωπολόγου Κλωντ Λεβί-Στρώς (Claude Lévi-Strauss, 1908-2009) και του λογοτεχνικού κριτικού Ρολάν Μπαρτ (Roland Barthes, 1915-1980). Είναι δύσκολο να συνοψίσει κανείς τον δομισμό σε μία μόνο πρόταση, αλλά, αν έπρεπε οπωσδήποτε να το κάνω, θα έλεγα ότι βασίζεται στην ιδέα πως δεν μπορούμε να αντιληφθούμε τα πράγματα απομονωμένα – πρέπει να τα δούμε στα συμφραζόμενα των ευρύτερων δομών στις οποίες συμμετέχουν (εξ ου και ο όρος “δομισμός”). Ο δομισμός εισήχθηκε στην Βρετανία κυρίως στη δεκαετία του 1970 και απέκτησε ευρύτατη επίδραση, ακόμα και κακή φήμη, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.

Οι δομές στις οποίες αναφέρομαι είναι αυτές που μας επιβάλλονται από τους τρόπους που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και οργανώνουμε την εμπειρία μας, και όχι από αντικειμενικές οντότητες που υπάρχουν ήδη στον εξωτερικό κόσμο. Από αυτό προκύπτει ότι το νόημα ή η σημασία δεν είναι ένα είδος πυρήνα ή ουσίας μέσα στα πράγματα: αντίθετα, το νόημα είναι πάντοτε έξω απ’ αυτά. Το νόημα είναι πάντοτε μια απόδοση των πραγμάτων, με την κυριολεκτική έννοια, αφού τα νοήματα αποδίδονται στα πράγματα από τον ανθρώπινο νου, δεν περιέχονται εντός τους. Αλλά ας προσπαθήσουμε να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, σχετικά με το τι μπορεί να σημαίνει το να σκέφτεται κανείς πρωταρχικά με όρους δομών όταν μελετά τη λογοτεχνία. Φανταστείτε ότι ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα ποίημα, ας πούμε το “Καλό πρωί” του Τζων Ντον.¹ Η

1. John Donne, “Good-Morrow” (1633), <<http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/goodmorrow.htm>>.

άμεση αντίδρασή μας ως δομιστών θα ήταν πιθανώς να επιμείνουμε ότι μπορεί να κατανοηθεί μόνο εφόσον πρώτα έχουμε μια καθαρή αντίληψη του λογοτεχνικού είδους το οποίο παρωδεί και υπονομεύει. Κάθε μεμονωμένο ποίημα είναι δείγμα ενός ιδιαίτερου λογοτεχνικού είδους και το είδος συνδέεται με το δείγμα με τον ίδιο τρόπο που μια αγγλική φράση συνδέεται με την αγγλική γλώσσα ως δομή, με όλους της τους κανόνες, τις συμβάσεις της, και ούτω καθεξής. Στην περίπτωση του ποιήματος του Ντον, το συναφές είδος είναι το *alba* ή το “τραγούδι της αυγής”, μια ποιητική μορφή που χρονολογείται από τον 12^ο αιώνα και στην οποία οι εραστές θρηνούν τον ερχομό της αυγής γιατί σηματοδοτεί τον χωρισμό τους.

Αλλά το “τραγούδι της αυγής”, με τη σειρά του, δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί χωρίς κάποια αίσθηση της έννοιας του αυλικού έρωτα και, επιπλέον, το “τραγούδι της αυγής”, όντας ποίημα, προϋποθέτει μια γνώση του τι ενέχεται στη συμβατική μορφή εκφοράς που είναι γνωστή ως ποίηση. Αυτές είναι απλώς μερικές από τις πολιτισμικές δομές στις οποίες μετέχει το ποίημα του Ντον. Θα δείτε ότι μια τέτοια δομιστική “προσέγγιση” του ποιήματος σας απομακρύνει πράγματι όλο και μακρύτερα απ’ το κείμενο, σε ευρύτερα και σχετικά αφηρημένα ζητήματα λογοτεχνικού είδους, ιστορίας και φιλοσοφίας – αντί να σας φέρνει ολοένα και πιο κοντά σ’ αυτό, όπως απαιτεί η αγγλοαμερικανική παράδοση. Τώρα, αν χρησιμοποιήσουμε την ελαφρώς χονδροειδή αναλογία της κότας και των αυγών, μπορούμε να θεωρήσουμε τις εμπεριέχουσες δομές (το “τραγούδι της αυγής”, τον αυλικό έρωτα, την ίδια την ποίηση ως πολιτισμική πρακτική) ως κότες, και το ατομικό δείγμα (το ποίημα του Ντον σ’ αυτή την περίπτωση) ως το αυγό. Για τους δομιστές, το να προσδιορίσουν με ακρίβεια τη φύση της κότας είναι η πιο σημαντική δραστηριότητα, ενώ για τους φιλελεύθερους ανθρωπιστές προεξάρχει η εκ του σύνεγγυς ανάλυση του αυγού.

Ως εκ τούτου, στη δομιστική προσέγγιση της λογοτεχνίας υπάρχει μια συνεχής κίνηση απομάκρυνσης από το μεμονωμένο λογοτεχνικό έργο και μια παράλληλη τάση προς την κατανόηση των ευρύτερων, αφηρημένων δομών που το περιέχουν. Αυτές οι δομές, όπως υπαινίχθηκα στην αρχή αυτής της ενότητας, είναι συνήθως μάλλον αφηρημένες, όπως είναι η έννοια του λογοτεχνικού ή του ποιητικού, ή η έννοια της ίδιας της αφήγησης, και όχι τόσο “απλά” συγκεκριμένες, όπως λ.χ. η ιστορία του “τραγουδιού της αυγής” ή του αυλικού έρωτα. Εξ άλλου, και για τα δύο αυτά θα μπορούσαμε να μάθουμε εύκολα πολλά από τη συμβατική λογοτεχνική ιστορία. Η άφιξη του δομισμού στην Βρετανία και τις Η.Π.Α. στη δεκαετία του 1970 προκάλεσε μεγάλες αντιπαραθέσεις, ακριβώς επειδή οι λογοτεχνικές σπουδές σ’ αυτές τις χώρες είχαν παραδοσιακά μικρό εν-

διαφέρον για τα ευρύτερα αφηρημένα ζητήματα που ήθελαν να θέσουν οι δομιστές. Η επανομαζώμενη “επανάσταση του Κέμπριτζ” στις Αγγλικές Σπουδές κατά τη δεκαετία του 1920 είχε προωθήσει την απολύτως αντίθετη στάση σε όλα αυτά: υποστήριζε την εκ του σύνεγγυς μελέτη του κειμένου, απομονωμένου από όλες τις ευρύτερες δομές και τα συμφραζόμενα: ήταν αμείλικτα “κειμενοκεντρική” και έτεινε να αποκλείει ευρύτερα ζητήματα, αφηρημένα θέματα και ιδέες. Μ’ αυτή την έννοια, ο δομισμός αναποδογύρισε τις Αγγλικές Σπουδές και απαξίωσε όλα αυτά που τους ήταν σημαντικά για περίπου μισόν αιώνα, καθώς άρχισε να θέτει ερωτήσεις που είχαν καταπιεστεί για πολύ καιρό, του τύπου: “Τι εννοούμε ‘λογοτεχνικό’;” “Πώς δουλεύουν οι αφηγήσεις;” “Τι είναι μια ποιητική δομή;” Με λίγα λόγια, οι παραδοσιακοί κριτικοί δεν είδαν με πολύ καλό μάτι την πρόταση ότι θα έπρεπε να στρέψουν την προσοχή τους από τα αυγά στις κότες.

Πατρογονικά σημάδια – Σωσσύρ (Saussure)

Μολονότι ο καθαυτό δομισμός ξεκίνησε, όπως είπαμε, στη δεκαετία του 1950 και του 1960, οι ρίζες του βρίσκονται στον στοχασμό του Ελβετού γλωσσολόγου Φερντινάν ντε Σωσσύρ (Ferdinand de Saussure, 1857-1913). Ο Σωσσύρ ήταν μια πολύ σημαντική μορφή για την ανάπτυξη των σύγχρονων προσεγγίσεων στη μελέτη της γλώσσας. Κατά τον 19^ο αιώνα οι γλωσσολόγοι είχαν κατά κύριο λόγο ασχοληθεί με τις ιστορικές πλευρές της γλώσσας (όπως η διερεύνηση της ιστορικής ανάπτυξης των γλωσσών και των μεταξύ τους συνδέσεων, καθώς και η ανάπτυξη υποθέσεων σχετικά με την καταγωγή της ίδιας της γλώσσας). Ο Σωσσύρ επικεντρώθηκε αντίθετα στα σχήματα και τις λειτουργίες της γλώσσας που χρησιμοποιείται σήμερα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο πώς εγκαθιδρύονται και διατηρούνται τα νοήματα, καθώς και στη λειτουργία των γραμματικών δομών.

Αλλά τι ακριβώς είπε ο Σωσσύρ για τις γλωσσικές δομές, που το βρήκαν αργότερα τόσο ενδιαφέρον οι δομιστές; Αυτό μπορεί να συνοψιστεί σε τρεις κυρίως προτάσεις:

Πρώτον, υπογράμμισε ότι τα νοήματα που δίνουμε στις λέξεις είναι εντελώς αυθαίρετα και ότι τα νοήματα αυτά διατηρούνται απλώς και μόνο από σύμβαση. Με άλλα λόγια, οι λέξεις είναι “σημεία χωρίς κάποιο ιδιαίτερο κίνητρο”, με την έννοια ότι δεν υπάρχει καμία εγγενής σύνδεση μεταξύ μιας λέξης και του τι σημαίνει. Η λέξη “καλύβα”, λ.χ., δεν είναι κατά καμία έννοια “κατάλληλη” για το περιεχόμενό της και όλα τα γλωσσικά σημεία είναι αυθαίρετα κατά τον ίδιο τρόπο (μικρή εξαίρεση

αποτελεί ο μικρός αριθμός ηχοποιήτων λέξεων όπως λ.χ. “κούκος” και “γάβγισμα”, αλλά ακόμη κι αυτές ποικίλουν στις διαφορετικές γλώσσες). Το να επιμεινεί κανείς ότι τα γλωσσικά σημεία είναι αυθαίρετα, είναι αρκετά προφανές και δεν είναι και τίποτα πολύ καινούργιο (το είχε πει ο Πλάτωνας ήδη από τα αρχαία χρόνια), αλλά εκείνο που είναι καινούργιο είναι η *έμφαση* σ’ αυτό (πράγμα που είναι πάντοτε πολύ σημαντικότερο). Οι δομιστές λοιπόν ενδιαφέρθηκαν για τις συνέπειες του γεγονότος ότι, αν η γλώσσα ως σύστημα σημείων βασίζεται στην αυθαίρετη σύμβαση, τότε συνεπάγεται ότι η γλώσσα δεν είναι μια αντανάκλαση του κόσμου και της εμπειρίας, αλλά ένα σύστημα που στέκει χώρια απ’ αυτά. Αυτό το σημείο θα το αναπτύξουμε αργότερα.

Δεύτερον, ο Σωσσύρ υπογράμμισε το γεγονός ότι τα νοήματα των λέξεων είναι (αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε) *συσχετικά*. Δηλαδή καμία λέξη δεν μπορεί να οριστεί σε απομόνωση από τις υπόλοιπες λέξεις. Ο ορισμός κάθε λέξης εξαρτάται από τη σχέση της με άλλες, “γειτονικές” λέξεις. Για παράδειγμα, η λέξη “καλύβα” εξαρτάται για το ακριβές της νόημα από τη θέση της σε μια “παραδειγματική αλυσίδα”, δηλαδή μια αλυσίδα λέξεων που συνδέονται όσον αφορά τη λειτουργία και το νόημά τους, και κάθε μία από τις οποίες θα μπορούσε να αντικαταστήσει τις υπόλοιπες σε μια δεδομένη πρόταση. Η παραδειγματική αλυσίδα σε αυτή την περίπτωση μπορεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα: υπόστεγο, φυλάκιο, καλύβα, σπίτι, έπαυλη, παλάτι.

Το νόημα οποιασδήποτε απ’ αυτές τις λέξεις θα αλλοιώνονταν, αν οποιαδήποτε από τις υπόλοιπες αφαιρούνταν από την αλυσίδα. Έτσι, “υπόστεγο” και “φυλάκιο” είναι και τα δύο μικρές και βασικές κατασκευές, αλλά δεν είναι ακριβώς το ίδιο πράγμα: το ένα είναι για προσωρινότερο καταφύγιο (το υπόστεγο μιας στάσης λεωφορείου λ.χ.) ενώ το άλλο για μονιμότερο (π.χ. το φυλάκιο ενός νυχτοφύλακα). Χωρίς το ένα από τα δύο, το άλλο θα έπρεπε να περιλαμβάνει και τις δύο αυτές έννοιες, οπότε θα ήταν ουσιαστικά μια διαφορετική λέξη. Παρομοίως, ως έπαυλη μπορεί να οριστεί μια κατοικία που είναι μεγαλύτερη και μεγαλόπρεπτερη από ένα απλό σπίτι, αλλά όχι τόσο μεγάλη και μεγαλόπρεπη όσο ένα παλάτι. Έτσι, ορίζουμε την “έπαυλη” εξηγώντας πώς το νόημά της συνδέεται μ’ αυτό των δύο λέξεων που βρίσκονται εκατέρωθεν της. Εάν πάλι σκεφτούμε τα ζευγάρια αντιθέτων, τότε αυτή η αμοιβαία προσδιοριστική όψη των λέξεων γίνεται ακόμη εμφανέστερη: οι όροι “αρσενικό” και “θηλυκό”, για παράδειγμα, έχουν νόημα κυρίως σε σχέση το ένα με το άλλο: το κάθε ένα προσδιορίζει την απουσία των χαρακτηριστικών που περιλαμβάνονται στο άλλο, έτσι ώστε το “αρσενικό” να μπορεί να ιδωθεί ως κυρίως “μη θηλυκό”, και το αντίθετο. Παρομοίως, δεν θα μπορού-

σαμε να έχουμε την έννοια της “μέρας” χωρίς τη συνδεόμενη μαζί της έννοια της “νύχτας”, καμία έννοια του “καλού”, χωρίς ένα “κακό” έναντι του οποίου να το προσδιορίζουμε. Αυτή η “συσχετική” πλευρά της γλώσσας γέννησε την περίφημη παρατήρηση του Σωσσύρ: “Σε μια γλώσσα υπάρχουν μόνο διαφορές, χωρίς σταθερούς όρους”. Όλες οι λέξεις λοιπόν υπάρχουν σε “διαφοροποιητικά δίκτυα”, όπως είναι αυτές οι δυνάδες ή τα ζεύγη αντιθέτων αλλά και η παραδειγματική αλυσίδα των λέξεων για την “κατοικία” που δώσαμε προηγουμένως.

Ο Σωσσύρ έδωσε ένα διάσημο παράδειγμα για να εξηγήσει τι εννοούσε όταν είπε ότι δεν υπάρχουν εγγενή σταθερά νοήματα στη γλώσσα – το παράδειγμα του εξπρές των 8.25 από την Γενεύη για το Παρίσι (δες τον *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας και τη συζήτηση του Κάλλερ γι’ αυτό στη Δομιστική ποιητική*).² Τι είναι εκείνο που δίνει στο συγκεκριμένο τρένο την ταυτότητά του; Δεν είναι τίποτε το υλικό, αφού κάθε μέρα θα έχει διαφορετική μηχανή και βαγόνια, διαφορετικούς οδηγούς και επιβάτες, και ούτω καθεξής. Αν αργήσει, δεν θα φύγει καν στις 8.25. Πρέπει να είναι έστω τρένο; Ρώτησα μια φορά στον σταθμό του Σαουθάμπτον για το τρένο προς το Μπράιτον και ο εισπράκτορας μου έδειξε ένα λεωφορείο που βρισκόταν έξω από τον σταθμό και μου είπε: “αυτό είναι”. Ήταν Κυριακή και εξαιτίας τεχνικών έργων στη γραμμή χρησιμοποιούσαν ένα λεωφορείο για να μεταφέρει τους επιβάτες πέρα από τα σημεία στα οποία γίνονταν έργα. Μερικές φορές λοιπόν, ένα “τρένο” δεν χρειάζεται να είναι καν τρένο. Το συμπέρασμα του Σωσσύρ είναι ότι το μοναδικό πράγμα που δίνει σ’ αυτό το τρένο την ταυτότητά του είναι η θέση του σε ένα σύστημα διαφορών: είναι αυτό που βρίσκεται ανάμεσα στα τρένα των 7.25 και των 9.25, δηλαδή η ταυτότητά του είναι πλήρως συσχετική.

Τρίτον, για τον Σωσσύρ, η γλώσσα συνιστά τον κόσμο μας, δεν τον καταγράφει απλώς, ούτε χρησιμεύει για να του βάζει διάφορες ταμπελίτσες. Το νόημα αποδίδεται πάντοτε στο αντικείμενο ή την ιδέα από το ανθρώπινο μυαλό· κατασκευάζεται από, και εκφράζεται μέσω της γλώσσας: δεν περιέχεται από πάντα μέσα στο πράγμα. Κλασικό παράδειγμα είναι η επιλογή ανάμεσα σε εναλλακτικές διατυπώσεις, όπως “τρομοκράτης” και “μαχητής της ελευθερίας”. Δεν υπάρχει ουδέτερος ή αντικει-

2. Ferdinand de Saussure, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας* (μετάφραση, σχόλια, προλογικό σημείωμα Φ. Α. Αποστολόπουλου), Παπαζήσης, Αθήνα 1979, Jonathan Culler, *Structuralist Poetics*, London: New York: Routledge, 2002. Στα ελληνικά βλ. και την αναφορά του Κάλλερ στο ίδιο παράδειγμα στο βιβλίο του *Λογοτεχνική θεωρία: Μια συνοπτική εισαγωγή* (μτφρ. Κ. Διαμαντάκου), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998, σσ. 77-78.

μενικός τρόπος να προσδιορίσει κανείς ένα τέτοιο πρόσωπο, απλώς μια επιλογή μεταξύ δύο όρων που “κατασκευάζουν” αυτό το πρόσωπο με έναν ορισμένο τρόπο. Ένα άλλο παράδειγμα της ίδιας έννοιας μπορεί να δει κανείς στους δύο διαφορετικούς τρόπους που υπάρχουν για να αναφερθούμε στον φόρο που επιβλήθηκε στην Βρετανία από την κυβέρνηση Θάτσερ: αντίπαλοι αυτού του φόρου τον ονόμασαν “κεφαλικό φόρο”, ανακαλώντας εικόνες από τον Μεσαίωνα και την Εξέγερση των Αγροτών. Η ίδια η κυβέρνηση τον ονόμασε “κοινοτικό τέλος”, αποφεύγοντας την αρνητική λέξη “φόρος” και χρησιμοποιώντας τον θετικό όρο “κοινότητα”. Ο όρος που χρησιμοποιούσε κανείς γι’ αυτόν τον φόρο υποδήλωνε αμέσως μια πολιτική θέση και, για άλλη μια φορά, δεν υπήρχε καμιά ουδέτερη ή “αντικειμενική” εναλλακτική. Έχει ειπωθεί ότι υπάρχουν τρεις εκδοχές για κάθε ιστορία – η δική σου, η δική μου και η αλήθεια – αλλά η περίπτωση εδώ είναι πιο σύνθετη, καθώς όλοι οι διαθέσιμοι όροι είναι καθαρώς γλωσσικοί – δεν υπάρχει αλήθεια γι’ αυτά τα ζητήματα, που να βρίσκεται με ασφάλεια εκτός γλώσσας.

Όπου και να κοιτάξουμε, βλέπουμε τη γλώσσα να κατασκευάζει τον κόσμο μ’ αυτόν τον τρόπο, όχι απλώς να τον αντανακλά. Για παράδειγμα, οι λέξεις για τα χρώματα φτιάχνουν μια πραγματικότητα, δεν ονομάζουν απλώς πράγματα που είναι “εκεί”: το φάσμα δεν είναι εξαρχής χωρισμένο σε επτά πρωταρχικά χρώματα· όλα τα χρώματα συγχωνεύονται το ένα με το άλλο. Επομένως, θα μπορούσαμε να είχαμε δεκατέσσερα ονόματα αντί για επτά. Ένα άλλο παράδειγμα είναι τα ονόματα που δίνουμε στις εποχές του χρόνου. Έχουμε τέσσερις διαφορετικές ονομασίες (“άνοιξη”, “καλοκαίρι”, κ.τ.λ.), αλλά στην πραγματικότητα ο χρόνος προχωρά συνεχώς, χωρίς ρήξεις ή αποφασιστικές αλλαγές. Δεν είναι πραγματικά χωρισμένος στα τέσσερα. Γιατί να μην έχουμε έξι εποχές, ή οχτώ; Αφού η αλλαγή είναι συνεχής καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου, οι χωρισμοί θα μπορούσαν να γίνουν σε οποιοδήποτε σημείο. Οι εποχές επομένως είναι ένα τρόπος να βλέπουμε το έτος, όχι ένα αντικειμενικό γεγονός της φύσης. Επομένως, η σκέψη του Σωσσύρ υπογράμμισε τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα είναι αυθαίρετη, συσχετική και συστατική, και αυτός ο τρόπος σκέψης σχετικά με τη γλώσσα επηρέασε πολύ τους δομιστές, γιατί τους έδωσε ένα μοντέλο συστήματος που είναι αυτοτελές και στο οποίο οι ατομικοί όροι συνδέονται με άλλους όρους, δημιουργώντας έτσι ευρύτερες δομές.

Μια άλλη διάκριση που έκανε ο Σωσσύρ έδωσε στους δομιστές έναν τρόπο για να σκέφτονται τις μεγαλύτερες δομές που ήταν συναφείς με τη λογοτεχνία. Χρησιμοποίησε τους όρους λόγος και ομιλία για να σημάνει, αντιστοίχως, τη γλώσσα ως σύστημα ή δομή αφενός, και οποιαδήποτε δε-

δομένη εκφορά σ' αυτή τη γλώσσα αφετέρου. Μια συγκεκριμένη παρατήρηση στα γαλλικά (ένα δείγμα ομιλίας) έχει νόημα για σένα αν κατέχεις ήδη ολόκληρο το σώμα των κανόνων και των συμβάσεων που κυβερνούν τη λεκτική συμπεριφορά που ονομάζουμε "γαλλικά" (δηλαδή τον λόγο). Η δεδομένη παρατήρηση λοιπόν είναι ένα διακριτό μέρος, που αποκτά νόημα μόνο σε σχέση με μια ευρύτερη περιέχουσα δομή, κατά τον κλασσικό δομιστικό τρόπο. Τώρα, οι δομιστές χρησιμοποιούν τη διάκριση λόγος/ομιλία όταν βλέπουν ένα ατομικό λογοτεχνικό έργο (το μυθιστόρημα *Μίντλμαρτς* ας πούμε)³ ως ένα παράδειγμα λογοτεχνικού λόγου. Το παράδειγμα αυτό αποκτά νόημα μόνο μέσα στα συμφραζόμενα μιας ευρύτερης περιέχουσας δομής. Επομένως, ο λόγος που δίνει νόημα στην ομιλία *Μίντλμαρτς* είναι η έννοια του μυθιστορήματος ως λογοτεχνικού είδους, ως ενός τύπου λογοτεχνικής πρακτικής.

Στάσου και σκέψου Σκεφτείτε μερικούς από τους ισχυρισμούς που έγιναν σ' αυτή την ενότητα σχετικά με τη γλώσσα.

Πρώτον, μπορείτε να σκεφτείτε άλλα παραδείγματα στα οποία η γλώσσα φτιάχνει την πραγματικότητα, αντί να ονομάζει απλώς κάτι το οποίο είναι ήδη εκεί; Τα παραδείγματά σας μπορεί να είναι παρόμοιου τύπου με αυτά που αναφέρθηκαν προηγουμένως ("μαχητής της ελευθερίας", "κεφαλικός φόρος", οι εποχές). Μπορεί να θέλετε να σκεφτείτε όμως εδώ και τη σημασία εκείνων των "πράξεων ομιλίας" που είναι γνωστές ως "επιτελεστικές", δηλαδή το είδος της εκφοράς που είναι η πραγματικότητα που προσδιορίζει, όπως το να δώσει κανείς μια υπόσχεση ("υπόσχομαι να του πω") ή να εγκαινιάσει κάτι επίσημα ("εγκαινιάζω αυτή τη γέφυρα").

Δεύτερον, μπορείτε να δείτε καθόλου σφάλματα στην επιχειρηματολογία του Σωσσύρ για τη γλώσσα και την πραγματικότητα; Για παράδειγμα, έχει νόημα να θέσει κανείς μια κατηγορία καθαρής διαφοράς; Βρίσκετε να υπάρχει ισχύς στην αντίθετη άποψη που προώθησε ο Κρίστοφερ Ρίξς (Christopher Ricks), ότι δεν μπορείς να έχεις απλώς διαφορά, πρέπει να έχεις διαφορά ανάμεσα σε πράγματα;⁴ Αν δεχτείτε το επιχείρημα του Ρίξς, και συμφωνείτε ότι μπορεί να υπάρχει διαφορά μόνο ανάμεσα σε πράγματα, τι συνέπειες θα είχε αυτό για το Σωσσυριανό επιχείρημα, ότι οι γλώσσες έχουν μόνο διαφορές χωρίς σταθερούς όρους;

3. George Eliot, *Μίντλμαρτς: Μια μελέτη επαρχιακής ζωής* (μτφρ. Κλεοπάτρα Λεονταρίτου), Αθήνα: Κατάρτι 2007.

4. Βλ. Christopher Ricks, "In Theory", *London Review of Books*, 4/1981, 3-6.

Τρίτον, σας έπεισε αυτό με το τρένο; Είναι η θέση του στον πίνακα δρομολογίων πραγματικά το μόνο πράγμα που του δίνει την ταυτότητά του; Ο Σωσσύρ, στα Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας, συμπληρώνει αυτό το παράδειγμα με ένα δεύτερο:

Γιατί μπορεί ένας δρόμος να ξαναχτιστεί εντελώς και να εξακολουθεί να είναι ο ίδιος; Επειδή δεν συνιστά μια εντελώς υλική οντότητα· βασίζεται σε ορισμένες συνθήκες που διαφοροποιούνται από τα υλικά μέσα, λ.χ. τη θέση του σε σχέση με άλλους δρόμους.

Ένα αντεπιχείρημα μπορεί να είναι ότι το τρένο των 8.25 πρέπει να είναι κάπως σαν τρένο, πριν να είναι των 8.25: κανείς δεν θα πει “τώρα φεύγει των 8.25 για Παρίσι” αν βγει ένα κοπάδι περιστέρια κάτω από το υπόστεγο του σταθμού: παρομοίως, είναι αληθές να πει κανείς ότι ένας δεδομένος δρόμος έχει σε μεγάλο βαθμό μια συσχετική ταυτότητα – προσδιορίζει τον δρόμο X λέγοντας ότι είναι κάθετος στον Ψ και τον Ζ. Ομοίως όμως, κανένας δεν θα θεωρήσει ότι η οδός X είναι ένα κομμάτι σπάγκος που βρίσκεται τεντωμένο ανάμεσα σ’ αυτούς τους δύο δρόμους.

Το εύρος του δομισμού

Ωστόσο, ο δομισμός δεν αφορά μονάχα τη γλώσσα και τη λογοτεχνία. Όταν η εργασία του Σωσσύρ “υιοθετήθηκε” τη δεκαετία του 1950 από τους ανθρώπους που τώρα ονομάζουμε “δομιστές”, η εντύπωσή τους ήταν ότι το μοντέλο του Σωσσύρ για το πώς δουλεύει η γλώσσα ήταν “μεταφέριμο” και θα μπορούσε επίσης να εξηγήσει το πώς δουλεύουν όλα τα νοηματοδοτικά συστήματα. Ο ανθρωπολόγος Κλωντ Λεβί-Στρωσ εφαρμόσε τη δομιστική θεωρία στην ερμηνεία του μύθου. Ισχυρίστηκε ότι η ατομική ιστορία (η ομιλία) που ανήκει σε ένα μυθικό κύκλο δεν έχει ένα χωριστό και εγγενές νόημα, αλλά μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο αν θεωρήσει κανείς τη θέση της σε όλο αυτό τον μυθικό κύκλο (τη γλώσσα) καθώς και τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σ’ αυτή την ιστορία και σε άλλες της ίδιας σειράς.

Επομένως, ερμηνεύοντας τον μύθο του Οιδίποδα, τοποθέτησε την ατομική ιστορία τού Οιδίποδα μέσα στα συμφραζόμενα ολόκληρου του κύκλου ιστοριών που συνδέονται με την πόλη των Θηβών. Στη συνέχεια, άρχισε να βλέπει επαναλαμβανόμενα μοτίβα και αντιθέσεις, τα οποία χρησιμοποίησε ως βάση της ερμηνείας του. Με βάση αυτή τη μέθοδο, η ιστορία και ο κύκλος στον οποίο αυτή ανήκει ανασυστήνονται με όρους βασικών αντιθέσεων: ζώο/άνθρωπος, συγγενής/ξένος, σύζυγος/γιος, και ούτω καθ’ εξής. Συγκεκριμένες λεπτομέρειες της ιστορίας θεωρούνται